

32. fejezet

Választottbíráskodás és a Nemzetközi Bíróság

I. Bevezetés	697
II. A választottbíráskodás	697
III. A Nemzetközi Bíróság	701

I. Bevezetés

Ebben a fejezetben a viták bírói rendezésének két fő ágával foglalkozunk, a **választottbíráskodással** és a **Nemzetközi Bíróság** tevékenységével. A bírói vitarendezés abban különbözik a viták diplomáciai úton történő rendezésétől, hogy a bírói döntés minden esetben kötelező, s minél állandóbb a bíróság, a feleknek annál kisebb a befolyása a vitát eldöntő személyek, valamint az alkalmazott eljárási és anyagi szabályok kiválasztására. A nem bírói vitarendezés módszerei között a kivizsgálás és az egyeztetés is eredményezhet kötelező döntést, ha a felek abban előre megállapodnak. Ebben az esetben az egyeztetés közel kerül a választottbírási eljáráshoz.

II. A választottbíráskodás

A) Választottbíráskodás mibenléte és fejlődése a nemzetközi jogban

A választottbíráskodás a viták rendezésének jogi módozatai közé tartozik, lényege a felek közötti véleménykülönbség eseti jellegű, a **felek által választott bíróság** általi feloldása **jogi szempontok** alapján. Alapvetően három fajtája különböztethető meg: az **államközi**, a **vegyes** és a **kereskedelmi** választottbíráskodás. Amíg az államközi választottbíráskodásban szuverén államok állnak egymással szemben, a vegyes választottbíráskodás szuverén államok és magánjogi jogalanyok (manapság legtöbbször befektetők) között zajlik, a kereskedelmi választottbíráskodás pedig társaságok vagy magánszemélyek jogvitáit rendezi. A nemzetközi jog szempontjából az államközi és a vegyes választottbíráskodás releváns, hiszen ez érint szuverén államokat, és ez zajlik a nemzetközi jog alapján. A kereskedelmi választottbíráskodás ezzel szemben a magánjog sajátos szelete, amelyben a nemzetközi jognak legfeljebb kiegészítő szerepe lehet. Ennek megfelelően ebben a tankönyvben elsősorban az államközi és a vegyes választottbíráskodással foglalkozunk.

A nemzetközi jogon alapuló választottbíráskodás független, egyenlően szuverén államokat feltételez. Ez a nemzetközi jog történetében a vesztfáliai békéhez köthető (22). Ennek ellenére a modernkori választottbíráskodásnak vannak fontos **előképei** az

antik Görögországból és a középkori Európából is. A görög városállamok vitáik eldöntésére időről időre igénybe vették harmadik felek közreműködését. Ezek a választottbíróóságok ugyanakkor sokkal inkább hasonlítottak a modernkori közvetítéshez, hiszen döntéseiket nem jogi szempontok alapján hozták. Ugyanez igaz a középkori választottbíráskodásra is. A pápa, a német-római császár és más államok fejei visszatérően döntöttek ugyan az államok vitás ügyeiben, de nem a nemzetközi jog alapján jártak el. Mi több, a pápa és a német-római császár gyakran saját érdekeit is figyelembe véve döntött, döntéseit pedig nem tartotta szükségesnek indokolni. A pápai hatalom hanyatlásával és az abszolút monarchiák elterjedésével ez a fajta vitarendezés a 16. századra lényegében eltűnt.

1695 A modernkori választottbíráskodás első fontos példája az Egyesült Államok függetlenné válásához köthető. Washington ugyanis 1794-ben barátsági, kereskedelmi és hajózási szerződést kötött a brit uralkodóval, amelyet az Egyesült Államokat a tárgyalásokon képviselő legfelsőbb bírósági elnök után Jay-szerződésnek szoktak nevezni.¹ Ez a szerződés a függetlenségi háborút követően fennmaradt rendezetlen kérdések megoldására három különböző választottbíróági tanács létrehozását rendelte el, amelyek feladata az államközi jogvitáknak, a brit alattvalók Egyesült Államokkal szembeni igényeinek és az amerikai állampolgárok brit kormánnyal szembeni követeléseinek a rendezése volt. A választottbíróági tanácsok a felek által jelölt személyekből, és az általuk választott elnökből álltak, és indoklással ellátott ítéleteket hoztak. Tevékenységük sikere nagyban hozzájárult a modernkori választottbíráskodás kialakulásához.

1696 A következő kiemelkedő jelentőségű lépés a választottbíráskodás fejlődésében az 1871-ben eldöntött **Alabama választottbíróági ügy² (485)**. Ennek tárgya az a kérdés volt, vajon Nagy-Britannia megsértette-e semlegességi kötelezettségét az amerikai polgárháborúban. Az öttagú választottbíróáságnak ebben az ügyben már csak egy tagja volt a vitában álló felek polgára, a többi tagot a vitában részt nem vevő államok jelölték. Az eljárás, mely az Egyesült Államok javára dőlt el, megmutatta, hogy jelentős és érzékeny kérdésekben is lehetséges megoldás az eseti bírói döntés. Ez igen nagy hatással volt az államok vitarendezésére: a 19. század végéig csaknem száz esetben került sor államok közötti választottbíróági eljárásra, és számos nemzetközi szerződés tartalmazott választottbíróági kikötést.

1697 A választottbíráskodás térnyerésével magyarázható, hogy az 1899-ban, majd az 1907-bantartott hágai békekonferenciákon felmerült egy olyan állandó intézmény létrehozása, mely előmozdítja az államok közötti választottbíráskodást. Ez a gondo-

¹ Treaty of Amity Commerce and Navigation, between His Britannic Majesty; and The United States of America, by Their President, with the advice and consent of Their Senate. 1974. november 19. (http://avalon.law.yale.edu/18th_century/jay.asp)

² Tom Bingham, Alabama Arbitration, Max Planck Encyclopedia of Public International Law. (<http://opil.ouplaw.com>.)

lat a – félrevezető nevű – Állandó Választottbíróóság (*Permanent Court of Arbitration*) létrehozásához vezetett az 1899. évi I. Hágai egyezményrel.³ Az első világháborút megelőzően az Állandó Választottbíróóság volt a nemzetközi viták bírói rendezésének központi színtere.

Az államközi választottbíráskodás jelentőségét visszaszorította az első, valóban **1698** folyamatosan és intézményesítetten működő, immáron nem ad hoc jelleggel létrehozott bírói fórum, az Állandó Nemzetközi Bíróság (1705), illetve a második világháborút követően a Nemzetközi Bíróság (1708). Egyre fontosabbá vált ugyanakkor a **vegyes választottbíráskodás**. Már a két világháborút lezáró **békeszerződések** rendelkeztek választottbírói testületek létrehozásáról, melyek előtt magánszemélyek és vállalkozások a legyőzött állammal szembeni igényeiket érvényesíthették. Igazán kiterjedté azonban a 20. század vége felé vált a vegyes választottbíráskodás. Ebben a legfontosabb szerepet a Világbank keretében 1966-ban létrehozott Beruházási Viták Rendezésének Nemzetközi Központja (*International Center for the Settlement of Investment Disputes – ICSID*) (1522) játszotta. Az ICSID – mely jelenleg 149 tagot számlál – a befektetők és az államok közötti jogviták választottbíróági rendezéséhez nyújt intézményi keretet. Az esetek száma folyamatosan növekszik: a testület csaknem öt évtizedes fennállása alatt mintegy 270 választottbíróági ítélet született, jelenleg pedig több mint 170 ügy van folyamatban az ICSID keretei között. A vegyes választottbíráskodás fejlődésében döntő szerepet játszott végül az Irán–Egyesült Államok Követelések Törvényszéke (*Iran-United States Claims Tribunal*), mely az 1979. évi iráni forradalmat követően választottbíróági fórumot biztosított egyebek mellett az Egyesült Államok polgárainak és vállalkozásainak Iránnal szembeni követeléseinek érvényesítésére. A törvényszék keretei között választottbíróóságok nemcsak sok száz kérelmet bíráltak el sikeresen, hanem ítéleteikkel koherens joganyagot is alkottak, és így népszerűvé tették a vegyes választottbíráskodást.

B) A választottbíróóságok összetétele és eljárása

A választottbíróóság létrehozásához szükséges az érintett államok erre vonatkozó **1699** megegyezése és a választottbíróóság tagjának vagy tagjainak a kijelölése. A kettő nem esik szükségszerűen egybe. Az államok a választottbíróóság igénybe vételéről a jogvita felmerülését követően is köthetnek szerződést, de egyre gyakoribb, hogy nemzetközi szerződésben a jövőre nézve írják elő a felmerülő jogviták választottbíróóság útján való rendezését. A jogvita felmerültét követően kötött **választottbíróági szerződésben** (különmegállapodásban) az államok általában rögzítik a vitatott kérdéseket, az eljárás szabályait és azt, hogy milyen tartalmi szabályok szerint szülessen

³ Convention (I) for the Pacific Settlement of International Disputes (Hague), 1899. július 29. (http://www.pca-cpa.org/showpage.asp?pag_id=1187.)

döntés. Ha egy más tárgyú nemzetközi szerződésnek a jövőre szólóan része a választottbírói kikötés, az értelemszerűen a szerződésből eredő jogvitákra is vonatkozik. Minden választottbírói kikötés maga dönthet arról, az eléje terjesztett kérelem megfelel-e a választottbírói kikötésnek vagy kikötésnek, és jogosult értelmezni ezeket.

1700 A gyakorlatban a választottbírói kikötések páratlan számú tagból állnak, ma már ritka az egyes választottbírói eljárása. A választottbírói testület egy-egy vagy két-két tagját a vitában álló felek jelölik, a kijelölt bírók pedig közösen döntenek az elnök személyéről. A gyakorlatban gondot okozhat, ha az egyik vitában álló állam nem jelöl bírót, vagy az elnök személyéről nem születik megállapodás. Erre az esetre szokás választottbírói megállapodásokban egy tekintélyes tisztségviselőt – legtöbbször a Nemzetközi Bíróság elnökét, esetleg az ENSZ főtitkárát vagy az Állandó Választottbírói Bíróság főtitkárát – felhatalmazni arra, hogy a hiányzó bírót vagy az elnököt kijelölje.

1701 A követendő eljárás tekintetében nincsenek egységes szabályok. Sok választottbírói szerződés a már említett *1899. évi I. Hágai egyezményben*, illetve a viták békés rendezéséről szóló *1907. évi I. Hágai egyezményben* foglalt **eljárási szabályokra** utal. Lényegében nem mentek át ugyanakkor a gyakorlatba a Nemzetközi Jogi Bizottság által készített eljárási szabályok. Nem alkalmazzák az államok az államok közötti választottbírói eljárásokban követendő eljárásról szóló 1953-ban készített szerződés-tervezetet, sem annak átdolgozását, az 1958-as ILC-modell eljárási szabályokat. Érdekes módon ugyanakkor az ENSZ Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottsága, az UNCITRAL keretei között 1976-ban megalkotott, eredendően magánfelek közötti kereskedelmi választottbírói eljárásokra vonatkozó modellszabályzatot több államközi választottbírói eljárásban is használtak. Így aztán elmondható, hogy az egységes szabályok hiánya miatt a nemzetközi választottbírói eljárásokat a nagyfokú **rugalmasság és informális jelleg** jellemzi.

C) A választottbíráskodás fontosabb intézményi keretei

1702 A választottbíráskodás lényege annak *ad hoc* jellege. Mégis vannak olyan nemzetközi intézmények, melyek keretet adnak az eseti jellegű jogvitarendezésnek. Ezek között említendő mindenekelőtt a már említett Állandó Választottbírói Bíróság. Ennek neve annyiban félrevezető, hogy valójában nem állandó bíróságról van szó, hanem egy titkárságról, és egy potenciális választottbírákat tartalmazó listáról, melyről a felek a konkrét jogvita eldöntéséhez bírót választhatják. A választottbírói listára a részes felek négy-négy személyt jelölnek. Az egyezményben való részvétel nem teremt automatikusan alapot választottbírói eljárásra, ahhoz a feleknek a konkrét jogvitára vonatkozó különmegállapodást kell kötniük, mely az Állandó Választottbírói Bíróság igénybe vételéről rendelkezik. Általában elmondható, hogy az Állandó Választottbírói Bíróság a második világháborút követően hosszú ideig nem volt jelentős szereplője az államközi jogviták megoldásának, az 1990-es évektől kezdődően azonban újra fokozatosan nő az ügyek száma és ezzel a fórumnak a jelentősége.

Gyakorlati jelentőségét tekintve ugyanakkor a legfontosabb nemzetközi választottbírói fórum az **ICSID** keretében működik (**1522**). Az ICSID-egyezmény⁴ ratifikációjával a tagállamok jogosultak, de nem kötelesek igénybe venni az ICSID szolgáltatásait. Más szóval az ICSID keretében a választottbírói eljáráshoz szükséges egy választottbírói szerződés vagy kikötés is, melyet legtöbbször kétoldalú **beruházásvédelmi megállapodások** tartalmaznak. Fontos leszögezni, hogy az ICSID keretében működő választottbírói kikötések vegyes jellegűek, tehát az államok és a befektetők közötti jogvitákat döntenek el.

III. A Nemzetközi Bíróság

A) Előzmények

Az állandó nemzetközi bíróságek korai előfutára a **Közép-Amerikai Bíróság** volt, **1704** amelyet 1907-ben tíz évre hoztak létre, s valóban meg is szűnt 1918-ban.⁵ Érdekesége volt, hogy nem csak az öt alapító állam (Costa Rica, Honduras, Guatemala, Nicaragua és Salvador) lehetett peres fél, hanem egyének is perelhettek államukat.

A Nemzetközi Bíróság (NKB) elődjének az Állandó Nemzetközi Bíróság (ÁNKB) **1705** (*Permanent Court of International Justice, PCIJ*) számít. Az ÁNKB nem volt a Nemzetek Szövetségének a szerve, bár annak keretei között jött létre. A státútum elfogadásáról a Népszövetség közgyűlése 1920 decemberében egyhangúan döntött, a bíróság azonban formálisan csak 1921 szeptemberében jött létre, amikor a státútum elfogadásáról szóló jegyzőkönyvet a Népszövetség tagjainak többsége ratifikálta.

Az ÁNKB és a Nemzetközi Bíróság jogilag különbözőek, gyakorlatilag azonban **1706** **folytonosak**. Státútumuk lényegében azonos, az NKB az ÁNKB ügyeire éppúgy hivatkozik, mint saját korábbi döntéseire, az ÁNKB joghatóságának elfogadása átszállt az NKB-ra. Az angol nyelvhasználatban a két bíróságot egy néven „világ-bíróságnaként” (*World Court*) is szokták emlegetni.

B) Funkciói, szervezete

Az NKB funkcióiról az ENSZ Alapokmányának XIV. fejezete röviden rendelkezik. **1707** A részleteket az Alapokmányhoz kapcsolt, annak szerves részét képező státútum

⁴ Az államok és más államok természetes és jogi személyei közötti beruházási viták rendezéséről szóló, Washingtonban, 1965. március 18-án kelt egyezmény kihirdetéséről szóló 1987. évi 27. törvényerejű rendelet.

⁵ A Közép-Amerikai Bíróságot 1962-ben újra létrehozták, de harminc évig tétlen volt, új életet csak a tegucigalpai jegyzőkönyv lehelt bele 1992-ben.

(A Nemzetközi Bíróság alapszabályai)⁶ és a bíróság szabályzata (*regulations*) tartalmazza. Újabban a bíróság a pervitel részleteit érintő úgynevezett gyakorlati iránymutatásokat (*practice directions*) is kibocsát.

1. Funkciói

1708 A Nemzetközi Bíróság az ENSZ főszerve. Egyfelől eljár az államok között felmerült nemzetközi jogi vitákban, feltéve, ha van joghatósága, mert erre az érintett államok felhatalmazták. Másfelől tanácsadó véleményével segíti az ENSZ működését.⁷ Korlátai adottak, peres félként természetes és jogi személyek nem jelenhetnek meg előtte, tanácsadó véleményt pedig csak az ENSZ Közgyűlése és Biztonsági Tanácsa, valamint az erre az ENSZ Közgyűlése által felhatalmazott szakosított intézmények és más testületek kérhetnek a hatáskörüket érintő kérdésben.

2. Szervezete

1709 A Nemzetközi Bíróság – akárcsak elődje – Hágában, a Békepalotában székel. A szervezet kicsiny, a jegyző (*registrar*) hivatalában mintegy száz ember dolgozik. A bíróság tizenöt rendes bíróból áll, akiket egy-egy jogi szakértő és titkár(nő) segít. A bírakat az Állandó Választottbíróság (1697) nemzeti tagozatai (tehát formálisan nem kormányok) jelölik. A 21. századra a jelölés folyamata átpolitizálódott, valójában egy-egy jelölt „felépítése” mögött évekig tartó diplomáciai munka áll, kormányának áldozatkész támogatása nélkül jelölt nem válhat bíróvá.

1710 A Nemzetközi Bíróság bírái hazájukban nem feltétlenül voltak bírók. Megválasztathóságukhoz vagy az szükséges, hogy a „nemzetközi jog terén elismert jártassággal bíró jogtudósok” legyenek, vagy az, hogy „hazájukban a legmagasabb bírói tisztség betöltéséhez megkívánt követelményeknek” megfeleljenek és „nagy erkölcsi tekintélynek” örvendjenek.

1711 A bíróság összetételét írott jog és hagyomány szabályozza. Az előbbi szerint nem lehet két azonos állampolgárságú személy a bírák között, és a testületnek, mint egésznek a civilizáció fő formáit és a világ nagy jogrendszereit tükröznie kell, az utóbbi szerint a BT állandó tagjainak (1397) állampolgárai mindig szerepelnek a 15 fő

⁶ Pontatlan fordításban kihirdette (az ENSZ Alapokmányával együtt) az 1956. évi I. törvény.

⁷ „[A] tanácsadó joghatóság célja az, hogy az ENSZ szervei és más erre felhatalmazott testületek olyan állásfoglalást szerezzenek be a bíróságtól, amely segíti feladatuk jövőbeni gyakorlását.”

között. Az euroatlanti régió és általában a fejlett államok túlsúlya erős, a bíróság létszámának a felét rendszerint ezekből az országokból érkezett bírák adják.⁸

A bírakat 9 évre a BT és a Közgyűlés párhuzamosan választja. Mindkét testületben egyszerű többségre (8, illetve 97 szavazat) van szükség. Megbízatása lejártával a bíró újraválasztható. Az újraválasztás gyakori, Manfred Lachs lengyel bíró például huszonnégy évet szolgált. Választásra három évenként kerül sor, alkalmanként öt helyet töltenek be, hogy az ítélezés folyamatosságát biztosítsák.

A bírák átlagéletkora évtizedek óta 60 év felett van, általában saját társadalmuk elitjéből kerülnek ki, 1995-ig kizárólag férfiak voltak. Gyakran a fejlődő országok bírái is nagytekintélyű nyugati egyetemeken szocializálódtak, ezért nem meglepő, hogy a bíróság a fejlett nyugati világ konzervatív nemzetközi jogfelfogásának megerősítésére hajlik, még akkor is, ha egyes ítéletei, s különösen egyes bírák különvéleményei radikálisabb nézeteket tükröznek.

A bíróság maximális létszáma – ha nincs beavatkozó az ügyben – tizenhét. Azok az államok, amelynek állampolgára nincs a bírák között, *ad hoc* bírót jelölhetnek.⁹ Az *ad hoc* bírót a megválasztott bíróval azonos jogok illetik meg, de csak abban az ügyben, amelybe jelölték. Az *ad hoc* bíró – elméletileg – nem a jelölő állam megbízottja, rejtett ügyvédje, hanem valaki, aki annak a jogrendjét, kultúráját jól ismerve segít bírótársainak az ügy bonyolult részleteinek, kontextusának megértésében. E feltételzésnek némileg ellentmond, hogy a kisebb államok gyakran nem saját állampolgárukat, hanem korábbi bírakat választanak. (A Bős–Nagymaros ügyben Szlovákia a volt lengyel külügyminisztert, Krzysztof Skubiszewskit választotta,¹⁰ aki már szerepelt a portugál–ausztrál vitában. Costa Rica az útépitésről Nicaraguával folytatott vitájában a német Bruno Simmát, azt követően, hogy lejárt kilencéves bírói megbízatása). Ugyanakkor az eredeti feltételzés mellett szól, hogy az *ad hoc* bírák (mint ahogy a perben részes állam állampolgárságával rendelkezők is) nem ritkán „államuk” ellen döntenek.

A bíróság létszámát csökkentheti, ha egy bíró az ügy korábbi szakaszában akár mint az egyik félhez kötődő személy, akár mint bíró vagy egyeztető közreműködött. Így a *Bős–Nagymaros ügyben*¹¹ Rosalyn Higgins, az angol bíró ki volt zárva, mivel bíróvá választása előtt Szlovákiának adott jogi tanácsokat.

⁸ 2013 tavaszán a következő államok polgárai voltak bírák (senioritási rendben): Japán, Szlovákia, Marokkó, Új-Zéland, Mexikó, Franciaország, Oroszország, Egyesült Királyság, Brazília, Szomália, Kína, Egyesült Államok, Olaszország, Uganda, India.

⁹ Ha több állam áll egy oldalon és egyiknek sincs állampolgára a testületben, akkor is csak egy bírót jelölhetnek.

¹⁰ Magyarországnak nem kellett *ad hoc* bírót jelölnie, mert a kérdéses időszakban (1993 és 2003 között) Herczegh Géza professzor a Nemzetközi Bíróság tagja volt.

¹¹ A *Bős–Nagymaros-ügy* (Magyarország/Szlovákia). Ítélet, 1997. szeptember 25. I. C. J. Rep. 1992, 7.

1716 A bíróság a felek kérésére vagy saját akaratából alakíthat kisebb létszámú **tanácsot** is, de ez ritka, az elmúlt két évtizedben csak két példa volt rá.¹²

C) A peres eljárás

1717 Az államok egy peres eljárásában **csak akkor** kötelesek részt venni, **ha alávetették magukat a bíróság joghatóságának**. Ez lényeges különbség a belső bíróságokkal szemben, amelyek előtt az alperes köteles védekezését előadni, és következmények nélkül nem dönthet úgy, hogy nem vesz részt a perben.

1718 A bíróság előtt a statútum részes államai pereskedhetnek és azok a nem ENSZ-tagok, amelyeket erre a BT felhatalmazott. (Ilyen volt például Németország az *Északi-tengeri kontinentális talapzat-ügyekben*.)

1. A joghatóság

1719 Az államok a bíróság joghatóságát négyféle módon ismerhetik el:

- a konkrét vita felmerülését követően **különmegállapodás** (*compromis*) megkötésével,
- valamely két- vagy többoldalú egyezményben **szereplő, az NKB joghatóságát kimondó rendelkezésnek** az elfogadásával, vagy olyan, a viták békés rendezésére vonatkozó egyezmény révén, amely kimondja, hogy részesei elfogadják az NKB joghatóságát,
- a statútum 36. cikkének (2) bekezdése szerinti **alávetési nyilatkozattal**,
- **ráutaló magatartással** vagy a másik fél kezdeményezésének **kifejezett elfogadásával** (*forum prorogatum*).

1720 A *compromis* rövid egyezmény, amely **meghatározza a vita tárgyát és megfogalmazza a bíróságnak feltett kérdéseket, valamint megnevezi az alkalmazandó jogot**. A *Bős–Nagymaros ügyben* a magyar–szlovák különmegállapodásban¹³ foglalt négy kérdés arra irányult, hogy joga volt-e a Magyar Köztársaságnak felfüggeszteni, majd megszüntetni az építkezést, joga volt-e Csehszlovákiának elterelnie a Dunát, valamint arra, hogy mi volt az 1992. évi magyar szerződés megszüntető nyilatkozat

¹² *El Salvador és Honduras szárazföldi, szigeti és tengeri határvitájának ügyében hozott 1992. szeptember 11-i ítélet felülvizsgálatának ügye*. Ítélet, 2003. december 18. és *Határvita (Benin/Niger)*. Ítélet, 2005. december 12.

¹³ 29/1993. (V. 4.) OGY határozat a Magyar Köztársaság és a Szlovák Köztársaság közötti, a Bős–Nagymarosi Tervvel kapcsolatos vitának a Nemzetközi Bíróság elé terjesztéséről, Brüsszelben, 1993. április 7-én aláírt különmegállapodás megerősítéséről. A szöveget nem tették közzé a hivatalos lapban. Olvasható a www.bosnagymaros.hu honlapon.

hatása. A negyedik kérdés azt firtatta, mi következik az első háromra adott válaszból. A peres ügyek több mint negyede alapul különmegállapodáson, a közelmúltban például Burkina Faso és Niger vitte így határvitáját a bíróság elé.¹⁴

A **két- vagy többoldalú egyezmények**, amelyek a bíróság joghatóságát megalapozzák, a legváltozatosabbak lehetnek, kezdve a kétoldalú barátsági, gazdasági és konzuli szerződéstől, amilyenek például a *Teheráni tús-ügy*¹⁵ alapult, a népirtás elleni 1948. évi egyezményig. Az utóbbira alapították vagy próbálták alapítani a délszláv háború összes ügyét, beleértve a NATO-beavatkozást 1999-ben. A latin-amerikai felperes államok igen gyakran az 1948. évi Bogotai paktumra, a régió általános vitarendezési egyezményére alapítják a joghatósági igényüket, mint például a Costa Rica és Nicaragua közötti perekben. Az NKB legutóbbi jelentése (2011–2012) szerint mintegy **300 ilyen kétoldalú és többoldalú szerződés van hatályban**, és a perek közel fele ilyen szerződési záradékon (vagy ilyeneken is) alapult.

Az állandó alávetés lehetőségéről az úgynevezett fakultatív záradék, a statútum 1722 36. cikkének (2) bekezdése rendelkezik:

„Az Alapszabályokban részes államok bármikor kijelenthetik, hogy ipso facto (önmagában) és külön megegyezés nélkül, minden olyan állammal szemben, amely ugyanazt a kötelezettséget vállalja, kötelezőnek ismerik el a bíróság joghatóságát.”

Az **alávetési nyilatkozatok** a fenntartásra (383) emlékeztetnek, mivel **csak a kölcsönösen átfedő terjedelemben** alapozzák meg a joghatóságot. Az államok a gyakorlatban sokszor **megszorításokkal szűkítik** alávetési nyilatkozatukat. A magyar alávetési nyilatkozat például kizárta a joghatóság elfogadásából azokat a vitákat, amelyek kapcsán (1) a felek a vita békés rendezésének más módjában állapodtak meg, (2) amelyek a nemzetközi jog értelmében vett kizárólagos belső joghatóságunkat érintik, (3) amelyek tárgya fegyveres konfliktus, önvédelem, ENSZ vagy „más hasonló, a Magyar Köztársaságot érintő akció” és (4) amelyekben a másik fél csak az adott vitára vagy 12 hónapon belül tesz alávetési nyilatkozatot.¹⁶

Az alávetési nyilatkozat tehető határozott időre, s minden esetben **visszavonható**.¹⁷²⁴ Ez távolról sem példátlan. Amikor az Egyesült Államokat Nicaragua perbe fogta, akkor előbb szűkített nyilatkozatán, majd teljesen visszavonta azt. 1974-ben így járt el Franciaország is. Ezzel teljes fordulat állt be a nyugati demokráciák hozzáállásában: amikor a második világháború után a szocialista országok vonakodtak elfogadni a bíróság joghatóságát, akkor súlyosan bírálták azokat, de amióta fejlődő országok használják a bíróságot a fejlett ipari államok jogszerű magatartásra kényszerítésére,

¹⁴ <http://www.icj-cij.org/docket/files/149/15985.pdf>.

¹⁵ *Az Egyesült Államok teheráni diplomáciai és konzuli személyzetének ügye*, Ítélet, 1980. május 24. I. C. J. Rep. 1980, 3.

¹⁶ Az alávetési nyilatkozat szövegét közli az 56/1992. (X. 2.) OGY határozat.

azóta az utóbbiak közül egynémelyek korlátozzák a bíróság joghatóságát. A tendencia nem egyirányú. Németország például 2008-ban tett először állandó alávetési nyilatkozatot, noha korábban eseti jelleggel már igénybe vette a Nemzetközi Bíróságot. 2013 nyarán 70 államot kötelez alávetési nyilatkozat. Az alávetési nyilatkozatokra gyakran a szerződési klauzulákkal együtt hivatkoznak. A perek közel harmadában szántak szerepet az alávetési nyilatkozatnak.

- 1725 A **forum prorogatum** kifejezés azt a helyzetet írja le, amelyben a perelni szándékozó fél érdemben perbe bocsátkozik. Ekkor a leendő alperes „átugorja” a joghatósággal kapcsolatos vitát és elfogadja a leendő felperes kezdeményezését. Közvetlenül az érdemi kérdésre reagál, ezzel fejezve ki, hogy a bíróság joghatóságát elfogadja. Albánia járt el így például a *Korfu szoros (joghatóság)-ügyben*,¹⁷ Franciaország pedig 2003-ban egy, a Kongói Demokratikus Köztársaság által kezdeményezett perben¹⁸ és 2006-ban egy Dzsibuti által indítottban.¹⁹

2. Pergátló kifogások

- 1726 A pergátló kifogások előterjesztése a per megakasztását szolgálja. Az előterjesztő állam **kétségbe vonja, hogy az ügyben az NKB eljárhat**. A pergátló kifogásoknak több fajtája van. A **joghatósági kifogás** vitatja, hogy a bíróságot a felek valóban felhatalmazták az eljárására. Az **elbíráhatósági kifogás (justiciability)** azt vitatja, hogy az ügy jogi értelemben eldönthető és azt állítja, hogy lényegében politikai a vita, vagy nincs kézzelfogható jogi különbség a felek között. Az **elfogadhatósági kifogás (admissibility)** a per lebonyolításához szükséges előfeltétel teljesülésének a hiányát jelzi.
- 1727 A legegyszerűbb, amikor a **joghatóság meglétét vitatják**. A görög–török Égei-tengeri területi vitában Törökország arra a megszorításra hivatkozott, amelyet Görögország a saját alávetési nyilatkozatához fűzött, s amely a területi vitákat kizárta. Erre támaszkodva Törökország sikerrel akadályozta meg a Görögország által kezdeményezett ügy érdemi tárgyalását. A NATO-tagállamok tagadták, hogy szándékuk Jugoszlávia bombázásával népirtás lett volna, ezért az egyezményre nem alapíthatta Jugoszlávia a bíróság joghatóságát.
- 1728 Az elbíráhatósági kifogások például a *Teheráni tús-ügyben*, vagy a *Nicaragua-ügyben* arra hivatkoztak, hogy a jogilag eldönthető részletek egy nagyobb politikai egész

¹⁷ *Korfu szoros (pergátló kifogás) ügy* Ítélet, 1948. március 25. I. C. J. Rep. 1948, 15.

¹⁸ Bizonyos büntetőeljárások Franciaországban. 2010-ben a felek megállapodása nyomán törölték az ügyek listájáról.

¹⁹ *A kölcsönös bűnügyi jogsegély egyes kérdéseinek ügye* (Dzsibuti v. Franciaország). Ítélet. 2008. június 4.

alá tartoznak. A kifogás szerint az ügy **lényege nem jogi, hanem politikai vagy katonai**, ezért bírói úton nem eldönthető.

Az elfogadhatósági kifogások körében bukkanhat fel az érv, amely szerint a másik fél **nem perképes**, mert nem részese a bíróság státútumának. Ezzel (is) védekezett több állam a Jugoszlávia által 1999-ben a nyolc NATO-tag ellen indított perekben. A bíróság mind a nyolc ügyben megállapította Jugoszlávia perképeségének hiányát, arra hivatkozva, hogy 1999-ben nem volt az ENSZ tagja és ezért nem volt a státútum részese sem. A pert kizárja az is, ha egy **előfeltétel nem teljesül**, például diplomáciai védelem esetén nem merítették ki a helyi jogorvoslatot, vagy az egyezmény által előírt tárgyalásokra nem került sor a bíróság elé vitel előtt. Elfogadhatósági akadály továbbá, ha az ítélet a **perben részt nem vevő fél jogi érdekeit érintené**. Ezt „monetary gold” elvnek nevezzük az *Aranytartalék-ügy (1954)*²⁰ nyomán. Elfogadhatósági akadály lehet továbbá, ha az ügy **hipotetikus** vagy éppen már **tárgyát veszítette**, vagy a **perlő államnak nincs jogi érdeke** az ügyben. A joghatóság meglétéről, illetve a pergátló kifogások hatásáról maga a **bíróság dönt**, mégpedig ítélet formájában.

3. Ideiglenes intézkedés

Még a per érdemi szakasza előtt megtörténhet, hogy valamelyik fél – rendszerint a felperes – ideiglenes intézkedést kér a bíróságtól, vagy a bíróság saját kezdeményezésére dönt ilyenről. Az ideiglenes intézkedés megtételének előfeltétele, hogy a **bíróságnak legalábbis prima facie joghatósága legyen**. A bíróság – különösen fegyveres konfliktusok vagy ilyennel fenyegető helyzet esetén – elfogad ilyen intézkedéseket, amelyeknek a célja a felek visszatartása a helyzet visszafordíthatatlan megváltoztatásától. Így amikor Kambodzsa 2011 áprilisában a Preah Vihear templom térségében folytatott katonai műveletek ellen ideiglenes intézkedést kért az 1962-ben az ügyben hozott ítélet értelmezéséről folyó vitában,²¹ akkor a bíróság három hónap alatt döntött és a templom körüli övezetet demilitarizálta.²² Tipikus megnyilvánulása az „ideiglenes rendszabálynak” – ahogyan a lépést a státútum 41. cikke nevezi – a Costa Rica és Nicaragua vitájában elfogadott ideiglenes intézkedés, amely arra kötelezi a feleket, hogy „tartózkodjanak bármely olyan cselekedettől, amely súlyosbítja vagy kiterjeszti a bíróság előtti vitát, vagy nehezíti annak eldöntését”.²³ Az ideiglenes intézkedés kötelezi a feleket. Ezt a bíróság abban a *LaGrand-ügyben*²⁴ erősítette meg, amelyben

²⁰ *A Rómából 1943-ban elszállított arany ügye* (Olaszország v. Franciaország, Egyesült Királyság, Egyesült Államok). Ítélet a joghatóságról. 1954. június 15.

²¹ *Az 1962. június 15-i, a Preah Vihear templomra vonatkozó ítélet* (Kambodzsa v. Thaiföld) értelmezésére vonatkozó kérelem. Független ügy.

²² Uo., 2011. július 18-i végzés.

²³ *Nicaragua bizonyos tevékenysége a határvidéken*. (Costa Rica v. Nicaragua) Ideiglenes intézkedés, 2011. március 8., 86. bek.

²⁴ *LaGrand* (Németország v. Amerikai Egyesült Államok). Ítélet. I. C. J. Rep. 2001, 466.

Németország állampolgárának tervezett Egyesült Államokbeli kivégzése előtt 27 órával nyújtott be ideiglenes intézkedés iránti kérelmet, 1992-ben. A bíróság a statútum teleologikus értelmezésével (402) megállapította, hogy az ideiglenes intézkedés azért kötelező, mert arra van szükség az ítélkező funkció hatékony ellátásához.

4. A per írásbeli szakasza

- 1731 Az NKB előtt folyó perek írásbeli szakasza fontosabb és sokkal hosszabb, mint a szóbeli. Ha a vita **különmegállapodással** indult, akkor a felek **párhuzamosan** írják perirataikat és a megadott határidő leteltével átnyújtják egymásnak az elkészültet, majd hozzáfognak a következőhöz. Így egy fonatos szerkezet keletkezik, mindegyik fél a másik fél előző iratára reagál. Ha van felperes és alperes, akkor az előbbi készíti az **első periratot**, arra reagál az utóbbi, amit általában, de nem mindig követ egy második írásbeli forduló.
- 1732 A periratok **elnevezésében** a magyar szaknyelv nem egységes. Az első érdemi perirat, a kereset (*memorial*), erre felel az ellenirat, az ellenkereset (*countermemorial*), amire jön a válasz (*reply*), hogy a második forduló a viszontválasszal (*rejoinder*) érjen véget.
- 1733 Az első érdemi periratot a valamelyik fél egyoldalú lépésével induló ügyben megelőzi a perindító kérelem (*application*), amely röviden és tömören foglalja össze a leendő per tárgyát, a joghatóság alapját és a kereseti kérelmet. A memorial és a következő fordulók iratai nem csupán a kötetnyi terjedelmű tényleírásból és jogi érvelésből állnak, hanem a teljes bizonyító anyagból, azaz az eredeti dokumentumokból (fordításukból), térképekből és a per céljára készült tudományos, műszaki, térképészeti tanulmányokból, dokumentációból. A Bős–Nagymaros-ügyben a magyar kereset öt kötetből állt és több mint ezer nyomtatott oldalra rúgott. A két fél három fordulóban benyújtott iratai összesen több mint kilencezer oldalt tettek ki, 22 kilót nyomtak.
- 1734 A bíróság kétnyelvű, **franciául vagy angolul** kell mindent benyújtani, és a szóbeli tárgyaláson is e kettő minősül hivatalos nyelvnek. (A felek képviselői megszólalhatnak más nyelven is, de azt saját költségükön és tolmácsukkal kell franciára vagy angolra fordíttatniuk.)
- 1735 Ilyen terjedelmű és összetettséggű iratok elkészítése időigényes: **egy-egy fordulóra fél-egy év** áll rendelkezésre, tehát az írásbeli szakasz ritkán rövidebb, mint két-három év. A bíróság törekszik arra, hogy a benyújtott dokumentumok terjedelmét csökkentse. Az *Ausztrál–japán bálnavadászati ügyben* a felek rendkívüli módon abban állapodtak meg, hogy mindketten csak egy periratot készítenek és áttérnek a szóbeli szakaszra. A periratok általában a **szóbeli tárgyalás kezdetekor nyilvánossá válnak** és a bíróság honlapjáról letölthetők.

5. A szóbeli tárgyalás

A bíróság eljárása **se nem kontinentális, se nem common law rendszerű, hanem e kettő egyedi, a szuverén államok vitáinak természetét figyelembe vevő ötvözeté.** A szóbeli tárgyalás sajátos rítus.²⁵ Sem a bíró aktivitására, sem a felek keresztkérdéseire nem épít. Először a felek egyike tartja perbeszédeit, általában három (néha négy vagy öt) háromórás ülésben,²⁶ majd a másik tesz ugyanígy, amit az első fél rövidebb reakciója követ. A másik fél fejezi be a perbeszéd sorát.

Bár a bíróságnak jogában állna saját szakértőket felkérnie, tanúkat meghallgatnia, beleértve szakértő tanúkat, ezekkel a lehetőségekkel a legritkább esetekben él. Fordulópontot jelenthet az *Ausztrál–japán bálnavadászati ügy*, amelyben a felek a szakértőket immár nem szakértő-ügyvédként, hanem szakértő-tanúként bocsátották a bíróság elé, ami arra vezetett, hogy a bíróság közvetlenül kérdezte őket, és a másik fél ügyvédjének is rendelkezésére kellett állniuk.

A bíróság 1945 óta egyedül a *Bős–Nagymaros-ügyben* tekintette meg a per tárgyát, 1997 áprilisában négynapos látogatást tett a vízerőműrendszer főbb helyszínein.

6. Beavatkozás a perbe

A statútum **kétféle beavatkozási pozíciót** ismer. Az egyik azokra az államokra vonatkozik, amelyeknek **jogi érdekét érintheti** az ügyben hozott döntés, a másik azokra az államokra, amelyek olyan **többoldalú egyezmény részesei, amelynek értelmezése a vita tárgya.** Az előbbire az első sikeres példa a bíróság történetében Nicaragua beavatkozása volt az El Salvador és Honduras közötti vitában, amely egyebek között a Fonseca-öbölben húzódó határok megvonásáról szólt.²⁷ A többoldalú egyezmény értelmezésén alapuló beavatkozást Új-Zélandnak engedett először a bíróság az *Ausztrál–japán bálnavadászati ügyben*, amelynek középpontjában az 1946. évi, *A bálnavadászat szabályozásáról szóló nemzetközi egyezmény* áll.

7. Távolmaradás

A pergátló kifogások gyakorisága mutatja, hogy az államok gyakran vonakodnak részt venni a perben. Az idegenkedés szélsőséges megnyilvánulása, ha egyáltalán

²⁵ A bíróság honlapjáról letölthetőek a felvételek: www.icj-cij.org.

²⁶ A bíróság törekszik a gyorsaságra. Elmúltak azok az idők, amikor egy ügyben még 62 ülést tartott (*Barcelona Traction*) vagy egyenesen 102-t (*Délnyugat-Afrika-ügy*).

²⁷ *El Salvador és Honduras szárazföldi, szigeti és tengeri határvitájának ügyében* (Nicaragua beavatkozó) hozott 1992. szeptember 11-i ítélet.

nem vesznek részt a perben, távol maradnak attól. Így járt el például Irán a *Teheráni tús-ügyben*,²⁸ majd az Egyesült Államok a *Nicaragua-ügyben* azt követően, hogy a bíróság elutasította pergátló kifogásait.²⁹ Mindkét távolmaradó kétségbe vonta az ügy elbíráhatóságát, mondván, hogy a túszejtés és a Nicaragua elleni amerikai lépések csak tágabb összefüggésben értelmezhetőek, lényegében politikai-ideológiai vita tárgyai. Távolmaradás esetén a bíróság **mulasztási ítéletet nem hozhat**, de eljárhat az ügyben, mégpedig oly módon, hogy a bíróság ítéletében számba veszi **azokat az érveket, amelyeket a távolmaradó hivatkozhatott volna.**

D) Az ítélet

- 1741** Nem minden eljárás jut el az érdemi ítéletig. Gyakran már a **pergátló** kifogáson elakad az ügy. Máskor a felek megállapodnak az ügy **visszavonásában**, mielőtt a bíróság kimondaná az ítéletet. 1992-ben Finnország és Dánia vitájában a *Nagy-Belt-szoroson való áthaladás ügyében*³⁰ már kitűzték a szóbeli tárgyalás napját (és a finn fél megírta perbeszédeit), amikor a két illetékes miniszter telefonon megegyezett a vita peren kívüli megoldásában, aminek nyomán az ügyet a felek visszavonták.
- 1742** Ha ez nem következik be, akkor a bíróság a szóbeli tárgyalást követő hónapokban **mérlegeli** az ítéletet. Ennek során a bírák mindegyike részletesen kifejti jogi álláspontját, majd ezeket egybevetve alakul ki a többség. Az utóbbi nevében fogalmazott ítélettervezet valamennyi bekezdését **megvitatja a teljes bíróság**, majd a második olvasat után szavaznak a rendelkező rész pontjairól. Ha a bíróság tanácsban járt el, akkor értelemszerűen csak a tanács tagjai vesznek részt az ítélethozatalban.
- 1743** A döntéshozatal **többségi** úton történik. Szavazategyenlőség esetén **az elnök szavazata dönt**. Ilyen helyzet állt elő például a *Nukleáris fegyverek jogszerűsége-ügyben*,³¹ amelyben a döntő kérdésben hét bírónak volt határozott álláspontja a nukleáris fegyverek megengedhetőségéről, de a másik hét (köztük az elnök) úgy vélte, hogy amikor önvédelmi helyzetben az állam túlélése a tét, a nemzetközi jog nem ad eligazítást.³²

²⁸ Az Egyesült Államok teheráni diplomáciai és konzuli személyzetének ügye. Ítélet, 1980. május 24. I. C. J. Rep. 1980, 3.

²⁹ Nicaraguai és ellene irányuló katonai és félkatonai tevékenységek ügye. Érdemi ítélet, 1986. június 27. I. C. J. Rep. 1986., 14.

³⁰ Nagy Belt-szoroson áthaladás-ügy (Finnország v. Dánia). 1992-ben visszavont ügy.

³¹ A nukleáris fegyverekkel való fenyegetés vagy azok használatának jogszerűsége. Tanácsadó vélemény 1996. július 8. I. C. J. Rep. 1996, 226

³² A nukleáris fegyverek jogszerűsége tanácsadó vélemény. 105 (2) E bek.

Az ítéletek több tucat oldal hosszúságúak és **véglegesek**. A rendelkező résszel egyet **1744** nem értő bíró **különvéleményt** (*separate opinion*) fűzhet az ítélethez. A rendelkező résszel egyetértő, de az indokolásban eltérő nézeteket valló bíró **egyéni vélemény** (*individual opinion*) csatolhat az ítélethez. Mindkettőre bőven van példa. Az olykor az ítéletnél is hosszabb különvélemények és egyéni vélemények tanulmányozása azért fontos, mert rávilágítanak az ítélet gyengéire, elhallgatásaira vagy az adott kérdésben elfoglalt nézetek konzervatív voltára.³³ A bírák olykor csak rövid **nyilatkozatot** csatolnak az ítélethez.

Az ítélet ellen **fellebbezésnek nincs helye. Végrehajtásáról**, ha a felek önként nem **1745** teljesítenek, az ENSZ Alapokmányának 94. cikke értelmében a **BT gondoskodhat**.

A felek kérhetik az ítélet értelmezését, amint azt a közelmúltban Új-Zéland és Kam- **1746** bodzsa is tette.³⁴ **Perújítást** abban az esetben lehet kérni, ha az ítélet meghozatalától számított **tíz éven** belül merül fel olyan „döntő jelentőségű új tény”, amely az ítélet meghozatalakor ismeretlen volt és a tény nem ismerése „nem az újrafelvételt kérő gondatlanságának a következménye”.³⁵ A tény felmerülésétől számított **hat hónapon** belül kell kezdeményezni a perújítást. Ezzel több állam (Tunézia, Jugoszlávia, El Salvador) is próbálkozott már, sikertelenül. Egyikük sem jutott túl az első akadályon, amely abban áll, hogy a bíróságnak először ítéletben meg kellett volna állapítania, hogy valóban felmerült ilyen új tény. Ha így találta volna, csak akkor születhetett volna – új teljes eljárás után – új ítélet.

E) A tanácsadó vélemény

Tanácsadó véleményt „**bármely jogi kérdésben**”³⁶ az ENSZ öt fő szerve és a tizen- **1747** hat szakosított intézmény kérhet a bíróságtól. Ennek tárgya a BT-t és a Közgyűlést kivéve korlátozott: csak „**tevékenységi körükbe tartozó ügyben**”³⁷ kérdezhetnek. Ennek alapján tagadta meg a bíróság, hogy választ adjon az Egészségügyi Világszervezet (WHO) 1993-ban feltett kérdésére, amely a nukleáris fegyverek fegyveres konfliktusban való használatának jogszerűségét – különös tekintettel annak környezeti és egészségi hatásaira – firtatta.³⁸ Nem egészen egy évvel később a Köz-

³³ A Bős–Nagymaros-ügyben a Sri lankai bíró Christopher Weeramantry 32 oldalas egyéni véleményben fejtette ki a környezetvédelmi gondolkodást szorgalmazó nézeteit.

³⁴ Statútum, 60. cikk.

³⁵ Statútum, 61. cikk.

³⁶ Statútum, 65. cikk.

³⁷ ENSZ Alapokmány, 96. cikk.

³⁸ Nukleáris fegyverek állam általi használata fegyveres konfliktusban. Tanácsadó vélemény, 1966. július 8. I. C. J. Rep. 1996, 66.

gyűlés lényegében ugyanazt a kérdést tette fel, amire a bíróság a már idézett dodonai választ adta³⁹ (1743).

- 1748 A tanácsadó véleményekre vonatkozó kérdések gyakran (de nem mindig) fontos **politikai viták lenyomatai**, amelyekben valamelyik országcsoporthoz sikerül az ENSZ Közgyűlését a kérdés feltételére rábírnia. A már említettek mellett ilyen volt a *Fal-ügy*,⁴⁰ amelyben Izrael megszálló hatalomként tanúsított magatartásának elmarasztalására, közelebbről a megszállt területeket körbevevő magas fal felépítésének és ezáltal palesztin területek szétszakításának elmarasztalására irányult. Ilyen volt a *Koszovó-ügy*⁴¹ is, amely valójában Koszovó függetlenségéről, valamint a NATO és a Szerbia mögött álló hatalmak konfliktusáról szólt (volna). A korábbi ügyek közül a Namíbiával (Dél-nyugat Afrikával) és a Nyugat-Szaharával foglalkozó tanácsadó vélemények mögött ugyancsak kitapintható politikai viták álltak, középpontjukban a gyarmatosítással és a népek önrendelkezési jogával (127). A bíróság megtagadhatta volna a tanácsadó vélemények kibocsátását, mert a statútum 65. cikke értelmében **nem köteles válaszolni** még a kompetens szervezettől érkező kérdésre sem.⁴²
- 1749 A tanácsadó vélemény kibocsátására irányuló eljárás eltér a peres eljárástól. A kérdést megfogalmazó szerv vagy szervezet nyújtja be a rendszerint egymondatos kérdést és a releváns dokumentumokat. A bíróság a különösen érintett államokat és nemzetközi szervezeteket felhívja az írásbeli véleménynyilvánításra. A többi állam és szervezet kérheti ennek lehetővé tételét. Az írásbeli állásfoglalásokra mindazok az államok, amelyek ilyet benyújtottak, írásban reagálhatnak. Ezt követően az érintettek röviden **szóban is előadhatják** álláspontjukat. A *Koszovó-ügyben* felszólalt a bíróság előtt 17 európai állam és a koszovói függetlenségi nyilatkozat szerzőinek képviselője, valamint további 11 tagállam, közte Brazília, az Egyesült Államok és Kína képviselője is. Az az állam, amely nem nyújtott be írásos állásfoglalást, az a szóbeli meghallgatáson sem szerepelhet.
- 1750 A tanácsadó vélemények **formálisan nem kötelezőek** az azt kérő szervezetre sem, kivéve néhány speciális esetet,⁴³ más nemzetközi jogi eljárásokban azonban igen gyakran hivatkoznak rájuk.

³⁹ A nukleáris fegyverekkel való fenyegetés vagy azok használatának jogszerűsége. Tanácsadó vélemény 1996. július 8. I. C. J. Rep. 1996, 226. Érdemes felfigyelni arra, hogy a két tanácsadó vélemény egy napon, de kicsit eltérő megnevezéssel bocsátotta ki a bíróság.

⁴⁰ A megszállt palesztin területen megvalósuló fal építésének jogi következményei. 2004. július 9. I. C. J. Rep. 2004, 136.

⁴¹ A Koszovóra vonatkozó függetlenségi nyilatkozat nemzetközi jogi megfelelése. Tanácsadó vélemény, 2010. július 20. I. C. J. Rep. 2010, 403.

⁴² Uo. 29–48. bek.

⁴³ Ilyen például az ENSZ Adminisztratív bírósága döntéseinek felülvizsgálata, az 1986. évi Bécsi egyezmény a nemzetközi szervezetek által kötött szerződések jogáról rendelkezése a jus cogens érintő vitákról. Kötelező tanácsadó véleményről rendelkeznek továbbá az ENSZ és a szakosított intézmények kiváltságairól és mentességeiről rendelkező egyezmények.

F) A Nemzetközi Bíróság megítélése

A Nemzetközi Bíróság tevékenységének értékelése **kritikai és elismerő** megállapításokban egyaránt bővelkedik. A bírálók azt vetik a szemére, hogy ügyszáma egy belső bírósággal összevetve kicsiny, a különösen fontos, nagy tétre menő vitákat az államok **vonakodva viszik a bíróság elé**, mert az **eljárás hosszú**, a kimenetel bizonytalan, ráadásul a nagyhatalmak nem tudják politikai és katonai fölényüket érvényesíteni. Bírálathoz tárgya a bíróság ítélezési gyakorlatának **konzervatív**, a tételes jogot nem innovatívan értelmező jellege is.

Az is hiányérzetet kelt, hogy egyoldalú alávetési nyilatkozatot csak az államok **kevesebb mint harmada tett**, s azok is megszorításokkal terhesek. Elmarasztalják a bíróságot a bírák **választásának növekvő átpolitizáltsága** miatt is. A 80-as éveket megelőzően mind a szocialista, mind a fejlődő államok elfogultnak tekintették a bíróságot, amely a fejlett tőkésállamok érdekeinek és ideológiájának a védelmét szolgálja. Ma a fejlődő világban azt hangsúlyozzák, hogy földrajzilag már összetételében is az euróatlanti világra összpontosít.

Az **elismerő nézetek** hirdetői a bíróság teljesítményét részben a nemzetközi kapcsolatok, részben a nemzetközi jog felől vizsgálják. **Néhány fontos vitát valóban megoldott**, régóta fekélyesedő területi viták sebeit begyógyította. Az ítélet a vesztes félnek **méltóságteljes**, azaz minimális belpolitikai kárral járó **visszavonulási lehetőséget** nyújtott. Amint a *Bős–Nagymaros-ügyben* meghozott ítélet mutatja, a bíróság nem elefántcsont-toronyban ül, a politikai és a terepen tapasztalható **realitásokat hajlandó ítéletébe építeni** (ezért nem követelte a nagyymarosi duzzasztó és erőmű felépítését és a dunacsúni duzzasztó lebontását).

A nemzetközi kapcsolatok szempontjából üdvös, hogy míg a bíróság a hidegháború idején elsősorban a Kelet (és egynémely fejlődő ország) és a Nyugat ütközési zónája volt, majd a hetvenes években távolmaradások sora ásta alá a tekintélyét, a kilencvenes évektől a **nagy földrajzi régiók és a különböző fejlettségű államok** egyaránt hajlandóak vitáikat a bíróság elé bocsátani.

A nemzetközi jogi érdekek között a legfontosabb az, hogy jóllehet az ítélet csak az adott perben résztvevő felekre kötelező, a valóságban a bíróság ítéletei **komoly jogértelmező és jogfejlesztő** szerepet töltenek be (280). A tengerjog, a szerződések joga és számos más jogterület kodifikációja az ítéletekben megfogalmazott jogtételekre támaszkodik, akár a kontinentális talapzatok elhatárolásáról (782), akár a fenntartások korlátairól (383) van szó, hogy csak két példát ragadjunk ki.

Kétségtelen, hogy a bíróság ítélete nem minden esetben vezetett (haladéktalanul) a vita rendezéséhez. Albánia nem fizetett kártérítést Angliának a Korfu-szoros-ügyben, a teheráni túszok nem szabadultak ki, a Nicaragua elleni amerikai akciók nem maradtak abba, a palesztin területen épített falat nem bontották le, Szlovákia nem

térítette meg a Duna egyoldalú elterelésével okozott károkat. Ha azonban hosszabb távon figyeljük a konfliktusok sorsát, láthatjuk, hogy Albánia 1996-ban kétféle dollár kártérítést fizetett az Egyesült Királyságnak (viszont visszakapta az Albániából elhurcolt 1572 kg aranyat), a túsok szabadok, a kontrákat már nem képzik ki az Egyesült Államokban, és a kikötők blokádját is rég felszámolták.

IX. RÉSZ

Az erőszak alkalmazásának szabályai

33. fejezet

Háború, erőszak, agresszió

34. fejezet

Az egyéni és a kollektív önvédelem joga

35. fejezet

A „kollektív biztonság” rendszere és a békefenntartás

36. fejezet

Az erőszak és az önvédelem vitatott kérdései

37. fejezet

A nemzetközi humanitárius jog

38. fejezet

A fegyverzetkorlátozás